

БОГДАН СМОЛЯК

ДЕРЕВО,

ЩО КРОКУЄ

Видавництво "Сполом"
Львів, 2001

ББК 84-Укр-6
С51

Програма "Культрванш"
Видавнича ініціатива "Аркада Презент"
Серія "Ager Alter"

За сприяння Українського Національного комітету молодіжних організацій та Спільноти творчої молоді України "Ліга Артс"

БОГДАН СМОЛЯК

Коли дерево крокує — це не означає, що проблему його дороги вже вирішено. Просто у нього з'явилися поважні підстави змінити статистику на рух. Автор світу, по якому судилося мандрувати й дереву, лірик за життєвідчуттям, великий прихильник традиційної версифікації реалізовується у цій книжці як поєднувач жанрів і межовий стиліст.

ДЕРЕВО, ЩО КРОКУЄ

Видавнича ініціатива "Аркада Презент", що здійснюється у рамках програми "Культрванш", об'єднує низку автономних за концепцією серій.

Учасниками серії "Ager Alter" (інша нива, глибина; лат.) є автори, котрі не квапилися з публічним виходом і розминулися зі своїми поколіннями в часі літературного утвердження.

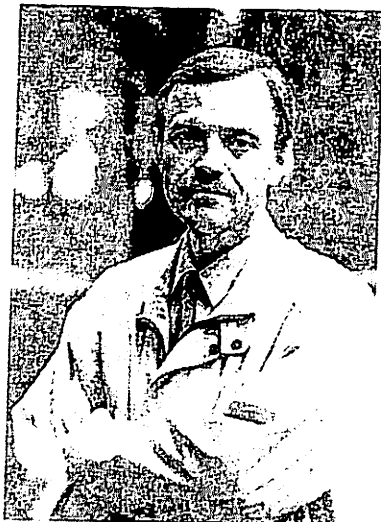
Відповідальний за випуск —
шеф-продюсер Програми Роман Скиба

ISBN 966-7445-32-1

© Богдан Смоляк
© Борис Дроботюк
© В-во "Сполом", 2001

Прозопоезії

*Шановно пану
Сьоманові Василю,
манувавася
всього українського
зі шпиретом Вір Гваранія
Богданя Смоляка
7.07.04р. Лерис*

Довгим допитливим поглядом я подивився на себе і, мовби проникаючи в якусь вельми важливу таємницю, нечуло й сумовито заусміхався.

Чи міг я, бодай приблизно, змалювати те, що постало перед моїм оновленим зором? Мабуть, ні, бо, для прикладу, жоден маляр не має фарби, яка повноцінно замінила б на полотні кров... Так-от, широко розплющеними очима я дивився на себе й бачив щось неймовірне. У горнилі років і обставин народжувалося зерня моєї душі, пускало пагін, давало цвіт, плодоносило. Лінії тривалого розвитку й випадкових мутацій спліталися, ніби соломинки в туго напханому мішкові, та невдовзі з цього клубка висновувалась одна-єдина лінія мого життя. Згодом і вона зникала у вихорі мікронароджень та відмирань, щоб оновитися й оновлювати. І так безліч разів.

Я спостерігав, як трохи перебільшена юнацька сором'язливість ставала позицією, позою й, урешті-решт, утечею від себе, а камінець знехтуваної обіцянки перемелював подорожніх разом з дорогою.

Заглибленість у світ невловимого оберталася плиткістю стосунків з іншими. Закоханість у слово ставала нетерпимістю до багатомовних.

Бажання творити руйнувало світ, виплеканий упродовж віків.

І все це було моїм. І все це, зблиснувши у просвітку пам'яті, відкладалося тим чи іншим штрихом на моїй зовнішності.

Катастрофічно глибшали провалля очей, круто здійсмаляся незахищеність чола, і в прогалини між зубами западалися щоки. Колись пряма постава поволі прогиналася. Так було зручніше носити клунок днів, та й серце почувалося затишніше в заглибині статурної дуги.

Тіло пристосовувалося до нових духовних і фізичних умовин, і, треба визнати, воно вміло робити це дуже добре. Я ще раз пригадав заблуканий у нетрях мого ества поклик і подумав, що він мав би постаріти не менше за мене. Чи то його теперішнє призначення — принука до прямої дії?

А може, судилося йому, неначе кометі, літати просторами душі, від часу до часу боляче й бентежно зачіпаючи терени давнього почуття? І бути в тому істинним.

Я знову вагався, відчуваючи, що вага того вагання вже значно перевищує мою силову спромогу.

Уявив, як непросто розмістити незвичний вантаж у переповненому недільному автобусі.

А що зробиш — треба вертати додому. Я знав: стократ важче буде мені, долаючи горбаті кілометри та січневі вітри, мчати пліч-о-пліч зі смердючим автобусом, аби якоїсь благословенної миті заглянути собі в душу й упевнитися, що вона таки є.

I ІНТЕРМЕЦЦО

Ти знову підрубав дерево,
не знаючи спрямування вітру.

Невже до цього спонукали тебе сокира
і дерево, яке ніколи не падало?

Невже хотів би ти стати вітром,
що таки нездійсненне,
а тому залишаєшся собою
під деревом, що крокує?

Маєш секунду для відступу,
та радше втече вона, ніж ти.

II ПРОБЛЕМА ДОРОГИ

А було так.

Я біг поряд зі швидким автобусом і крізь протале віконне скло шукав очима себе. На щастя, пасажири нічого не помічали, та й не могли бачити того, що заледве чи існувало.

Однак це не давало полегші. Раз по раз автобус випереджав мене. І тоді наставав хвилиний перепочинок. Можна було, як усі, дрімати похитуючись чи мирно розглядати чужі спини й потилиці.

Але за короткий час свердлик моїх очей знадвору боляче проникав у мене, намагаючись, певно, запобігти якійсь ще більшій руйнації, ще гострішому болю... Хотілося встати й покинути осоружну машину. Проте далі цього бажання я не пішов.

І чому це треба обминати місце, куди мене покликано ще двадцять років тому? Правда, той поклик одразу луною заблукав у густому лісі моїх почуттів, але ж він таки не розтанув, не загубився — лунає там і досі. За крок від битого шляху.

Коли автобус раптово загальмував на розхитаній вітром зупинці, я був уже там. Стояв серед гурту літніх жінок, які жваво щось обговорювали, і, нічого не чуючи, спостерігав за собою.

Тепер навіть не пробував відверто протидіяти своїм намірам. І це нетрохи мене стривожило. Я готовий був не піддаватися найбільшій суттєвій навалі, і навіть фізичне стримування не зупинило б мене.

Але йшлося про щось цілком інше, немалозначне, тривожне. Урешті все з'ясувалося.

Я саме почав напитувати дорогу до хатини на вулиці Зеленій, коли думка несподівано повернула навспак. У той бік, звідки приїхав.

IV ОБІКРАДЕНИЙ

Я.Л.

То був би великий гріх — не обікрасти його.
Мав кишнені, розіпхані жмуттям золотих променів,
що стирчали навсбіч і лізли в очі
навіть підсліпуватим;
Багато хто брав їх на язика,
але ніхто не чинив випроби на зуба.

Носив якісь чудернацькі розшляпані черевики,
час від часу зашпортуючись у них,
гублячи їх і знаходячи знову;
Подейкували, що ці шкарбуни, підбиті підківками
з нікому не знаного металу,
ніколи не зношуються;
Бачити, правда, не бачили, бо крокував дуже низько.

Казали ще про безліч його попередніх життів,
звідки й виніс, напевно, свої взувачки.

Важко стверджувати, що все було достеменно так,
однак у тому, що мав би жити й живе бозна-як довго,
ніхто не сумнівався.

На його плечі теліпалася чимала торба зі штучної шкіри;
Найчастіше він закидав її аж на крижі й забував про неї,
І тоді крізь велику шпару в напівзіпсованому замочку
звідти очило щось дуже гарне й ніжне,
подібне на ранкову світлотінь у квітні
чи молочне дитя сарни;

Відчувалося, що варто було поманити пальцем
або легенько свиснути,
і те створіння вмить покинуло б
свою хитку тюрму,
А господар і не зауважив би цього.

В очах його було стільки неприхованого смутку
і гіркого розуміння,
що в кожному з них могла втопитися справжня
невдача.

Говорив з такою відвертістю,
що люди сахалися його слів,
мовби дверей банку,
навстіж розчинених серед ночі.

Міг довірити випадковому знайомому найбільшу
свою радість і прийти по неї
через кілька днів,
На вічне віддавання міг позичити свою найкращу
думку-розраду.
І це не було таємницею.

Проникав у найгустішу людську гущу —
як той, що взявся запліднити пустелю;
Уважав випадкові доторки і навіть штурхани в натовпі
знаками вічної й великої спільноти.

... І його таки обікрали.
Почалося з єдиної камінної фрази,
кинутої, хоча й через плече, однак прицільно —
прямо в обличчя.

III ТАЄМНИЦЯ БОЛЮ

Цією дорогою більш не ходитиму:
вона завжди приводить мене
до обпаленого блискавицею дерева.

Я довго стою коло нього,
вишукуючи на його чорному тілі
бодай одне живе місце
з шерехатим доторком кори і навіть
— Боже, як цього бажається! —
зі зеленим листочком.

Але пошуки мої даремні.
Натомість передчуваю,
як із вугільної товщі стовбура
пробивається гостре лезо полум'я;
Дерево здригається всією своєю статуєю
і вже палахкоче,
Укотре від несамовитої туги
корчиться його неосмалене коріння,
розхитуючи мене і дорогу.

Починаю розуміти, що громове дерево живе,
може, навіть живіше за інших,
ось тільки ніколи не знайти на ньому
і клаптика кори зі зеленим листочком
посередині.

Ніколи не співатиме серед його віт
пташа.

Бо ніколи.

Ніби зіткнувшись з остовпілим колесом
автомашини,
відскакую на закурене узбіччя
і витираю лопушиною тремтячі долоні.

VI

ПРОЩАННЯ

Стояв, прихилившись до знайомого з-перед років куща,
при бетонній смузі перону;
Кущ той завше вирізнявся якоюсь нетутешньою самотністю
і, певно, тим, що тремтів од найменшого поруху
повітря

(Хіба такому рости коло залізниці?!)
А ще не мав назви.

Подумалося без смаку:

чи не занадто особливих прикмет для того,
аби залишатись оригінальним?

Але сьогодні кущ таки був іншим;

Прискіпливо зміряв його оголену листопадом
півтораметрову статуру:
з-поза тонкого стовбура чорніло
опале крило ворони.

Щось щосили штовхнуло його в груди,
глибоко перехопило віддих;

Заточився і, щоб не впасти, ступив кілька кроків
позад себе.

Похитуючись, стояв між двома залізничними коліями;
обабіч майже впритул гримкотіли
у протилежні напрямки поїзди.

Безаерервно.

Один по однім.

Глузливі погляди пасажирів, заломившись у подвійних
шибах,
гачкувато нищпорили по ньому;

Вагонні туалети обливали його нетерпеливою сечею.
Стільки пасажирських потягів на цьому полустанку
бачено вперше;

Могли розірвати чоловіка щонайменше надвоє;
Могли до повного зникнення змішати його з масною
галькою.

Могли.

І не було йому іншого виходу, крім смертного.
То як же тебе називати, кущі?

«Твій хлам, окрім тебе, та й разом з тобою,
нікому не потрібний».

Дивно, але той гостроробрий засіб каменування
не пошкодив йому лиця,
не залишив навіть подряпини;
Натомість закровоточило серце,
і годі було його обтёрти.

Довго не знав, що робити з таким посланцем долі,
поки не надумав зашпурнути його
у підмурівок великого модерного гаража,
який саме закладали у центрі міста;
А наразі поклав на спід найглибшої кишені,
під щире золото проміння.
До ранку камінь украли.

V
БЕЗ ГОДИННИКА

Опинився серед великої води.
І то було море.
І то було море часу.
Плив, гарячково вимахуючи руками,
і відчував, що з кожним відрухом
його ество, ніби порожня пляшка,
наливається глибинню.

— Добродію, котра година? —
ухопився однією рукою за крило чужого суденця,
що мандрувало в невідомому напрямку.

Трохи перепочив —
і знову борсався в обіймах стихії.

Життя проминало, втиснувшись у простір
утраченої миті.

Сідало сонце,
але й воно було тимчасовим.

І тільки клепсидра ества фатально відлічувала час.

VII
НЕХАЙ КІНЬ ПЛАЧЕ

Кінь плакав.
Сльози, затамовані чомусь ще тоді,
коли його жили бриніли не так від гарування,
як од брутальної лайки і хтивоґо пужака, —
нарешті, ніби джерело, пробилися на світ Божий;
Та навіть мухи не квапилися скуштувати тієї вологи,
бо то були таки справжні сльози —
гарячі, солоні, невтішні;
І він, старий, ніяк не міг утямити,
об чім його перший у житті плач.

Кінь заглянув у своє ліве око —
і не побачив там
ні плюгавого конюха,
ні гудзуватого пужака,
ні затятого плуга,
що тримається ґрунту міцніше від коріння
зрубаного дерева,
ні себе.

Заглянув у праве око —
теж порожньо.

І тоді він розпачливо заіржав.
Те іржання трусило ним,
наче ґрім безплідною дичкою,
аж поки не струсило долі
незрозумілі кінські сльози.

VIII НЕЙМОВІРА

Він стукав у всі двері. Дверей було мільйон, а то й більше. Якимсь надзвичайним зусиллям над собою йому вдалося роздвоїтись і піти відразу з обох кінців — дня нинішнього й останнього — назустріч собі. Така метода давала надію за порівняно короткий час постукати до всіх. На щастя, велика заклопотаність оберегла його від передчасного знання про день кінцевий, що його він якось і не запримітив. Зрештою, якби його раптом запитали про цей ось день тижня, або що, він зміг би відповісти лише приблизно.

Так, йому не вірили, а він прагнув довести необхідність протилежного. Двері, як і їх власники, були різні. Дубові, соснові, тирсоплитові. Оббиті дермантином, оковані міддю, алюмінієм чи сталевим листом... Із чутливим сигналізатором чи без нього. Просто двері. х ріднило те, що всі вони, наче змовившись, пробуджували інстинкт подолання не приступного муру. Однак найміцнішими виявилися не ці реальні двері, а намальовані...

Навіть у тих рідкісних випадках, коли двері все ж відхилилися, він був безпорадним, бо відразу наштовхувався на розмаїті поперечні ланцюжки, дверцята, хвіртки, ляди, віка. За ними були люди, що, здається, могли йому допомогти, могли повірити, але саме до них і не годен був достукатись.

Він навчився спати, притуливши до грудей чорну телефонну слухавку. Здебільшого вона до ранку попискувала — як дитина, потривожена страшними нічницями, але це не сколочувало його короткого сну. Він обдзвонював сотні абонентів: мовчання або ж недовіра, проте не

покидав телефонувати. Дійшло до того, що автоматика, мабуть, сама ухвалила позбавити свого користувача голосу: зачувши його, магніти нараз утрачали свою притягальність, мембрани охляло падали на невластиве їм місце, тож слухавки глухли, як тетері. Це була маленька змова, якщо хочете — війна проти однієї особи, і людство таки замірялося санкціонувати її. Лише раз йому вдалося додзвонитися й нібито порозумітися. Напевно, щось сталося з телефонними дротами, бо пучок його зболеної енергії несподівано вирвався за їх межі. На тому кінці нібито дроту з тремом у голосі відповіли: «Ми віримо вам, але маємо ще кілька запитань... Чекайте на нас через сто земних років...»

Очевидячки, то озвався протилежний край галактики.

Він відсилав безліч телеграм, писав довжелезні листи. Навіть не помітив, як завдяки писанню значно підвищив свою грамотність, на «відмінно» засвоїв вимоги оновленого правопису рідної мови, не оминаючи ні літери «г», ні написання іншомовних назв. Стиль його епістол ставав дедалі гнучкішим, вибагливішим і десь наближався до достеменно художнього. Але це мало тішило, адже, як і раніше, йому не вірили. Ба, навіть не читали покладеного на папір серед безсонних ночей. Він стуляв повіки й бачив свої живі листи з двома дірочками, схожими на кульові. «Друга — задля певности», — міркував у нічній безвиході, і був, мабуть, недалеко від істини. Бачив, як сумирно лежать вони в потертих чи зовсім нових папках і жовтіють білою церою... Інколи він отримував офіційні відповіді на свої листи. Як не розглядав на світло ці крейдяні аркуші, писані міжрядками, — вони не прозорили водяними знаками відвертості, а за хвилину, ніби не проявлена фотоплівка, показувалися густо чорними. Однак продовжував писати і слати. І сталося те, що мало статися: запротесту-

вала пошта. Кажуть, на спеціальній таємній нараді відповідного управління розглядали кілька запобіжно-порятункових варіантів: закриття поштового відділення за місцем його проживання, вилучення з продажу поштових конвертів і запровадження комп'ютерної пошти.

Ухвалили зачекати, мовляв, час підкаже...

І коли мільйон дверей рвучко розчахнулося навстіж, коли телефони заголосили «чую-чую-слухаю!», а листиноші з усіх кінців великого міста притьмом кинулися до його поштової скриньки з дверцятами без замка, саме тоді його дружина несла на пошту останнього листа від нього. То був незвичайний лист, бо місце списаного аркуша в конверті займав чоловік цієї згорьованої жінки. Напередодні він довго міркував і допевнився, що не вірять насамперед у його існування. Тому-то надумав надіслати себе. Довелося, звичайно, трохи «попрацювати» над собою, після чого з його голови зник німб щирої безкорисливості та любові, який значно побільшував його зріст, серце висохло на осінній листочок, а душа втратила навіть лічені грами своєї ваги. Він перестав високо мислити, глибоко відчувати й дихати... і взагалі, хоч як то дивно, перетворився на людину завбільшки з ... Порівнянь може бути багато. І коли, розтиражованого на ксероксі, його чи не водночас отримали в багатьох установах, організаціях, квартирах, то майже в один голос вигукнули:

«Як дєбре, що ми йому не йняли віри!»

IX

Повергнений тими, хто мав би окрилити,
лежиш, як опалий листок, — і не шелеснеш.

Десь клени кленуть і вклякають на коліна
супроти духу живого заліза.

...і не шелеснеш...

Десь каміняччя безкриле розпихає
блакитну безмежність неба.

...і не шелеснеш...

Десь ізводиться, як під гіпнозом,
навіть забута грузька дорога.

...і не шелеснеш...

Повергнений тими, хто мав би окрилити.

Х
СХЛИПИ

*

Тиша стояла муром,
і тільки від часу до часу
траскали
маленькі дверцята схлипів.

*

Що тут скажеш —
ти вазу розбив кришталеву,
а квітка, рятуючись,
зависла в повітрі.
На ниточці пахощів?

*

Тихо-тихо
визбируєш
кимось загублене щастя.

І ще тихіше
розтрущуєш
власне.

*

Станеш вітанням.
Станеш прощанням.
Собою станеш —
та лише з кимось.
А сам
станеш
хіба що самумом.

ХІ

Кімната, у якій не спалахує світло,
так просто й легко вростає у вечір,
а далі в ніч,
що раптом проймаєшся переконанням:
сама вона,
кімната, у якій не спалахує світло, —
і є джерелом
цих ранніх сутінків.

XII

сніг потрапляє просто у кров
альтернатива білокрів'я

дорога підтримує серце
аби не билось о безвість

перша людина пропадає у білому
як мушка у погляді молока

сніг потрапляє просто у кров
оминаючи серце

XIII

ІЗ КОМЕНТАРІВ

*

Ви хочете бути вільними?

Бажаєте залишитися добрими варварами —
без найнікчемнішої надії на світове панування,
без справедливого ножа у спину рідного брата,
без рожевих наложниць у бойовому шатрі,
без проклять матерів на адресу синівської слави.
Без...

без...

без...

Ви хочете волі? —

ніхто не дозволить померти вам, варвари.

*

Дикі танці історії на мечях,
а кров так і не стала дорожчою від золота.
Бачу стоси списів, осідланих воїнами,
чую, як остигають стріли в червоних калюжах,
боюся мовчати, аби не змаліло
найбільше достоїнство мертвих.

Дикі танці історії на мечях,
а кров так і не стала дорожчою від золота.

XIV
ЗБРОЯ ЛІВОЇ РУКИ

Права чи ліва?
Іншого не дано.
Наше ество
ніколи
не просило допомоги в лівиці,
озброєної мудрованим
кинджалом-щитом.
Але й правиця в нас,
як і правда,
не стала всевладною.

XV
ПОБОРЕННЯ ПРАПОРІВ

Ішли з прапорами.
Вітер дужчав, ставав ураганом,
Налягав плечем на площини прапорів,
немовби хотів позамикати двері,
що розчинилися навстіж
у затхлому просторі часу.

У кожного сподівань більше,
як усіх прапорів у світі.

Вітер зав'язував цупким полотнищем очі,
накидав на руки полотняні кайдани.

Поборювали прапори,
аби вистояти;
Поборювали надії,
аби не зневіритися.
Стояли на порозі вітрів.

XVI УСТУПИ

1

Небо вабило погляд якимсь первоблакитом, що в ньому, ніби в оці, не розчинилося ще жодної порошок. Але так було лише наполовину. Друга половина небесної бані дивувала ворсистою темінню ночі, ледь підсвіченою зсередини зорями й місяцем.

Відмінність була разюча, аж до взаємного відштовхування, і це, певно, загрожувало б катастрофою непокданнтя, якби не галаслива пташва, що снувала туди-сюди, зшиваючи обидві половини білою й чорною ниткою.

Дерева, точніше великі клубки зелених верховіть, неначе дирижаблі зависли в повітрі, бо їх стовбури, зазвичай, у передчутті осені зжовкли й упали. Однак поряд підростали інші — з тих, що тихо кладуть на вітер листочок за листочком.

Але найбільше зачудування викликали люди. Розмаїття одягу, навіть на одній особі, свідчило про їх причетність не лише до різних держав і народів, а й століть.

Можна було подумати, що саме фільмується кілька картин одразу. Одне перечило цьому здогадові: міщани поводилися вільно й природно, робили свою звичну справу, далеку від навмисного, бодай і дуже талановитого, позування. Упадало в очі й уже не дивувало те, що інколи вони — чоловіки з чоловіками й жінки з жінками — обмінюються якоюсь частиною своєї гардероби (головним убором, плащем і т. ін.). Глибоке взаємне вдивляння здебільшого незнайомих людей при цьому могло означати єдине: обмін відбувається не формально й не поверхово, а одіж тут має безперечно символічну функцію.

2

... Та саме тоді світ перемінився, немовби хтось різко перевів давно ніким не торканого рубильника. При цьому почулося навіть коротке клацання, хоча, звичайно, то міг бути й зовсім інший сторонній звук. Я хутко звівся на ноги й поглянув у zenit: там, де хвилину тому було сонце, темніла ніби глибока вирва. Теміннь із неї невинно поширювалася навсібіч, на півдні досягаючи вже землі, аж поки не стала суцільною світлонепроникною завісою, як при затемненні чи горобиної ночі. Хоч усе це тривало лічені секунди, а люди подумали, що просто хмариться, я встиг відчути за тією завісою немале зрушення. Зримо ситуація нагадувала ту, коли ілюзіоніст за фалдами свого широкого плаща намагається сотворити диво. Це йому вдасться, завіса (чи плащ) відхиляється і...

Подібного передбачити неможливо. Коли сонце показалося знову, воно було вже не те. Його буцімто підмінили або ж зменшили вдсятеро, остудили ще й закинули якомога далі від нас. За мить воно дихнуло справжнім холодом, перща хвиля якого, зіткнувшись із теплом землі, лише змусила відпочивальників низзати плечима. Зате наступний вал морозу зробив світ невпізнаним, а людей штовхнув рятуватися втечею. З важким гуланням в одну мить осипалося листя приозерних беріз і каштанів. Туго налигте хлорофілом, воно падало, наче зграя птахів, убитих одним пострілом. Оголені гілки репалися навпід, не витримавши раптової зупинки й замерзання живосоків. Трава під деревами мінилася на очах: спочатку блідла й жовтіла, а потім бралася сизим поземком. Я бачив, як від протилежного берега водойми (чому саме звідти?) зі швидкістю пішохода сунеться нерівний фронт криги. Вона досить спритно обснувала човни і, певно, прагнучи заповни-

ти собою прогалини, утворені суденцями, потужно натиснула на їх дощані борти, — ті затріщали, немов сірникові. Гвалтівними голосами кричали недавно веселі дівчата в човнах; перелякані до смерті, вони ще не розуміли, що порятунок буквально стелиться їм під ноги... На щастя, крига не застала на воді жодного купальника (чи купалі) — це могло б закінчитися для них трагічно. Ті, що повискакували з води, відразу покрилися тоненькою кіркою льоду. Вони притьмом одягалися в що було, і кожен їх порух викликав несподіване, подібне до електростатичного, потріскування.

Природа невідомо за що завзято помцалася пляжникам, її дедалі більшій вигадливості в цьому не було меж. Іноді, щоправда, здавалося, що то лютують якісь найдавніші, атавістичні сили природи, адже завдають прикрощів і їй самій. Чи то поверталася забута ще від провесни зима? Важко було в це повірити, бо кожне повернення має свій час і сенс. Світ виявився неготовим сприйняти бодай малу частку того зимна, що ринуло на нього. Зсудомлені дрижаками тіла, перелякані серця, розгублені думки... Такого сум'яття заледве хто знавав. Обірваний традиційно літній плин життя загрожував насамперед непередбаченими психічними змінами. Людське ество, як і те порепане гілля дерев, могло не витримати наглого скасування надто звичного й природного та їх підміни чимось протилежним. Але ці думки вже наздоганяли мене. Ми майже бігцем, випереджаючи багатьох інших, прошкували центральною вулицею містечка. Закутана з головою у великий волохатий рушник доня, однак, задрімала, і це нас усіх трохи заспокоїло. А містечковий пейзаж ще більше вражав своєю незвичайністю; до вже баченого на пляжі долучилися обірвані дроти, потріскане скло вікон і автомашин, щільно позачинювані двері, пуста. Час від часу просто з неба

падали якісь закам'янілі пташки, і треба було остерігатися їх улучання. Проте я зазримітив ще й інших, очевидно, пристосованих до найлютіших морозів птахів — великих і чорних, ніби круки, що гонорово походжали в найближчому сквері. Гортанні їх голоси, не позбавлені своєрідного оптимізму, загалом нагнітали атмосферу непевності та тривоги. Ті небачені досі пернаті, без сумніву, звітували настання тривалої ери холоду й були першим наочним прикладом турботи живого про своє виживання.

Понеділок видався саме такий, яким його здебільшого уявляють і якого побоюються. Але для тата з мамою це, здається, не мало жодного значення: спозаранку вони пересварювалися.

Понеділок — стояло в очах малого — радо потирив руки й жадібно, як голодна потвора, ковтав кожне невиважене й різке слово, розкошував кожною думкою, яка хоч трохи батожила чужу. І виростав, застуючи світло у вікні; не знаходячи собі зручного місця, всідався на стіл, темним стовписьком бовванів посеред хати. Ще трохи — і доведеться тікати від нього під ліжко чи забиратися з дому. Навіть кімната, що в ній подрімував малий, явно тріщала по швах, розлізалася, ніби картяний будиночок від несподіваного протягу.

А тато з мамою нічого не помічали.

Малий вискочив з-під коцика, аби випередити понеділок, попередити батьків про біду, що насувається. Зіскочив з ліжка й зіщулився від нелітнього зимна. Пересилив дрижаки, заглянув до кухні.

Тато з мамою повчали одне одного, як треба жити. Стін уже не було, поволі щезала стеля, і лише підлога, на якій стояли, підтримувала образ колишнього помешкання. Майже виструнчені постаті батьків, те, з яким зусиллям дається їм кожен рух рукою, — насторожило і стривожило малого. Він закричав. Уже й не пам'ятає що. Однак його не почули. Схожі на манекени дорослі й далі пересварювалися, хоча було знати, що мовити їм дедалі важче — слова, народившись, відразу ніби засинали. Малий підбіг ближче і спробував торкнутися до тата, але долоня наштовхнулася на щось слизьке, прозоре й нестерпно зимне. Звичайний лід. Правиця малого настрашено зісковз-

нула з татового рамена до руки — вона теж була покрита льодовою кіркою. Малий кинувся до матері, але й до неї не пустив його лід. Тоді він спробував пробити в ньому дучку, спочатку просто пальцем, а потім ручкою металевої виделки. Лід не піддавався.

Навіть манюсінької тріщини не пустив.

Тато з мамою мовчали. Вони вже не помічали не те що малого, а й самих себе.

Волі було так багато, що інколи він сердився на неї, обгавкував її і навіть пробував кусати. І відразу тої ставало значно менше, бо на песика врешті звертали увагу й, видно, побоюючись його, намагалися відігнати якомога далі. Це виглядало досить кумедно: серйозні, а часто й літні вусаті дядьки махали до нього руками, і він майже фізично відчував, як багато енергії та остороги вкладають вони в ці помахи і як невдовзі паленіють їх лица від незручності перед собою й людьми. Крпакка забирався геть, трохи караючись за надмірності чисто собачого задоволення. Були дні, коли, перенасичений враженнями, він годинами відлежувався в чужій собачій буді, у той час як її власник залюбки гримів ланцюгом на подвір'ї. Потім підходив до цього сталевого полоза й видивлявся на нього, немов на розкіш, доступну лише вибраним. Проте здогадувався, що насправді все навпаки...

РОЗМОВИ ЗІ СЛОВОМ

*

Береза
так довго
не відпускає листя.

*

Обійшов кількох знайомих —
нікого не застав.
Засумнівався й у власній
присутності.

*

Вовняна нитка,
сонячні спиці,
теплий голос.

*

Ти мовчиш.
І товариш мовчить.
І мовчання стає товаром.
І врешті озивається його ціна.

*

Багато хто
поквапився записати
свій голос,
та ніхто не записував
голоси слів.

*
Світанок
не потребує
захисту від півнів.

*
Сучасники стрімко сучаться.
Загавлені переходять на гавкіт.
Поета полонив теоп.

*
Холод, який не гріє,—
бездарні вірші про зиму.

*
Давно не торкався до цигарок.
Уже й чужий дим
обминає мене.

*
Перезимувале дерево
народжує
не тільки листя і плід,
а й нову зиму.

XVIII ПЕЧАЛЬ НА ЛЮДИ ВИЙШЛА

Коли я зачиняв за собою вхідні двері, день обов'язково завершувався. Переставав існувати. Властиво, його ще можна було спостерегти крізь розповиті вікна з позолоченими сонцем нижніми кутиками шиб, у відвертому люстрі чи в очах дружини, але то репрезентувалися лише рештки літнього дня. Не зумівши вчасно покинути помешкання, вони прирікали себе на довге очікування світанку, а попри те — на виснажливі мандрівки шляхами людських сновидінь.

Того дня день минав особливо швидко, бо відразу по роботі мені згадалося давнє й манливе — «печаль на люди вийшла». Я знав, що з'ява цього необережно народженого колись поєднання слів не віщує нічого втішного: знову навальний здвиг почуттів, безсилля і всевладна зневіра. Скільки разів намагався десь прилаштувати їх чи, принаймні, переставити місцями і в такий спосіб позбавити очевидної магичності, — марні зусилля. Непокірні слова наворачталися на пам'ять і вимагали свого. Чого? Якось я зробив спробу скористатися відомою порадою: клин — клином, однак співмірного клинця не знайшов, тож відтоді не звертався більше до теслярської метафорики. Урешті, як добрий копач, кинувся мозольно дошукуватися кореня своєї тривоги. Корінців виявилось багато, і жоден з них не провадив лише до слова, а деякі сягали таких глибин ества, що лячно було їх чіпати — могли обірватися. Цього разу, прошкуючи безлюдною алеєю парку, я почав раз по раз декламувати фатальний рядок, аби так призвичаїтися до нього, відкинути од себе й, можливо, прогнати назад у підсвідомість. А ще мав лукаву надію, що хтось інший таки почує його й перейме..

Але час минав, не змінюючи ані титли у письменах світил. Непрошене словосполучення знову й знову виринало у хвилях розтривоженого ества, ніби пляшка з таємничою запискою, що її конче мусили прочитати люди. Це було вже занадто. Збентежений розум губився в здогадах і спрабах пояснити таке незвичайне хвилювання. А далі вчепився за перше, що трапилося: треба чекати, адже шторм на морі теж не береться відразу — він виростає з найглибших шарів зовні безжурних вод. Це трохи мене заспокоїло. А ніч — сподівався — принесе остаточне примирення.

Проте, переступивши поріг рідної домівки, я відчув у ногах дивний, хоч ніби і знайомий, дрож і спостеріг у своїх руках майже звірячу хапливість. То був спалах справжнього мисливського азарту впереміш зі стихійним небажанням бути просто (а може, лише) ловчим. Я вже добре бачив, як моя жертва, до крові обдираючи боки, важко розпихає товщу колючих заростів, і дикий рик жаху жене її дедалі швидше.

Бачив, як від часу до часу вона люто озирається на мене, посилаючи застережливу біохвилю. Але в цій гонитві — був переконаний — ніщо вже не зупинить мене.

Щоправда, реально доводилося долати звичніші перешкоди: підбігала донечка і про щось голосно запитувала, по радіо з висоти вселюдського добра чітко промовляв священик, на кухні дружина мила посуд... Відповідав, захоплювався, погоджувався, а слова, такі доречні й необов'язкові, відразу опинялися десь осторонь чи за плечима.

Раптом у моїй уяві вони стали покірними овечками, великим овечим стадом, в обляві якого рятувалася моя заповітна, обдарована гострим золотим рогом, жертва.

Та не-чаль, що на лю-ди ви-йшла... — медитуючий по-стук тарілок, що долинає з прочинених дверей, витворює якийсь ідеальний музично-словесний ритм, — ...що не вси-ді-ла у со-бі... — я покидав себе й ніжно гладив невміло заплетену косичку, — ...нев-но, ду-же і ду-же гріш-на... — виявляється, я уважно прислухався до казання пастора. Аж тут вівці ніби прокинулися, і я вгледів, як найбільша овечка з достеменно золотою вовною й безпечними ріжками повагом рушила мені назустріч. Я здогадався: це і є прав-дива іпостась гнаної мною дичини. Я подивився навколо себе жалкуючи, що день завершився так швидко і нікому

вдячно дорікнути:

*«Не дратуйте людей печалю,
що як усмішка на устах».*

ХІХ
РЕМАРКИ

1

Після бурі у склянці.
Піднебесна кімнати закінчується там,
де лежить ключ до вхідних дверей.
На столі — кілька склянок;
нелегко вгадати, у якій із них
усе відбулося.
Промінь світла засвічує ту,
що ближча до краю.
Від несподіванки вона сахається,
утрачає рівновагу,
падає й розбивається.
Повітря повне трему зрозпаченого
скла.
Ключ радо пірнає в дучку замка.
Двом серцям здається, що відмикаються
не двері, а вони.
Дебютує зітхання полегші.

2

Жінка.
Її щойно поціловано.
Цілунок упав як метеорит.
Підкошуються ноги, бракує повітря,
серце от-от вискочить через ледь
розтулені уста.
Вона розбуджена, обурена, вчарована.
Відтепер ніхто не дорікне їй
сухим руслом чи нерозділеною
радістю.
Навіть сама собі не зможе довести,
що світ любив її менше за інших.
Навіть літа не зуміють переконати її
у шкідливості літань.
Наближається кінець вистави,
де на кін виставлено все.
Але як довго триватиме він —
відомо лише їй,
жінці, яку щойно поціловано.

Розхитаний дорогою вагон.
 Занурені в напівтемряву обличчя.
 Стишені до шурхоту розмови.
 Снування далеких вогнів по шибці вікна.
 Ця дорога ніколи не сниться.
 У неї стільки постійних ознак,
 що навіть дрібний полустанок уганяє в розпач,
 а споглядання відчинених дверей
 загрожує бурею самозречення.
 Глядацької зали не було і нема.
 Викликання на біс переноситься в позапростір.

Її обличчя світліє.
 Це світло нізвідки.
 Ледь видовжуються й поволи звужуються
 аж до щілинки очі, — світло все одно
 нізвідки.
 Доторкнута світлом брова радо відхиляється,
 начебто квітнева гілка,
 але відразу, спам'ятавшись, притулюється
 до чола.
 При цьому чоло навіщось прагне
 сховатися під розважливе крило волосся.
 Йому це вдається лише трохи,
 як рожевому страусяті.
 А світло нізвідки все прибуває,
 легенько обтікає неспокій ніздрів
 і розтулює її уста.
 Перехожі спиняються, аби почути
 народжене світлом слово.
 Білим птаством зриваються оплески
 і довго ширяють над порожньою
 від самого початку залюю.

Зупиняється.
Разом з ним завмирає вітер,
і тепер його не видно
також.

Як пес, що загубив слід,
дорога повертає
назад.

Знайшла.
Але то інший він.
Цей принаймні не квапиться
зупинятись.

Чути, як десь попереду
стулюються краї
прірви.

Напівпрозора завіса дощу.

Намагається відірвати погляд
від клямки дверей.

Той не піддається.
Нараз тонко зойкає повітря —
і відхилені було двері
знову підпирають плечима
невідомість.

На кін вискакує сонячний промінь,
щоб збудити надію
і тут же приспати її,
згаснувши.

Суфлер підказує
найдовшу в світі тишу.

Кімната, яка вперше залишилася самотою, без людей.
Хтось раптово вийшов, хтось наразі не зайшов.
Хатні речі здивовано завмерли, ніби на півдорозі
до ожиття.

Ось плесо лакованого столу,
що ледь не розхлопує карість.

На ньому лише газета з єдиним
промовистим словом —
«Україна».

Напівскручена, у хвилі карого сяйва
вона нагадує бозна-ким занесений сюди пергамент,
що не тоне й не горить.

А ось люстро — воно вміє дивитись
углиб свого й чужого погляду
та, може, є вдало замаскованими
дверима в потойбічність.

Його так часто завішувано
повстю надто цікавої уваги.

Далі — ліжко, вічну поземність якого витворено
прямовисним променем.

Притулившись до нерухомості,
відчуває Евклідову геометрію
як одяг.

Тут же й вікно, через яке все сталося зі світлом
і з людьми.

Але віднині речі дадуть собі раду.

Тепер вони самі поставлять п'єсу,
написану тінню олівця,

який закотився під стіл.

Тепер це до речі.

Підняв яблуко,
а на ньому —
світ сидить і посвистує.
Від несподіванки
хотів кинути те яблуко,
але нагнувся
й легенько поклав його
у м'яке листя.

XXI ІНТЕРМЕДІЯ

Неминуче станеться те,
що стається лише раз.

Дорога перебігає kota
і відчутно гладшає.

А цегляний будинок котиться,
оббиваючи ребра й імітуючи кров.

Дитино, звідкіля в тебе ранець,
напханий давніми ранами?

Зняті з петель двері
нагадують бездиханного шибеника,
та тільки ніч здогадається
навісити їх.

Жаб'яча лапка стрибає
уздовж лінії долі.
Хіба це так високо,
і мусить бути вона
ще й хвостом прірви?

Отому сліду
ніяк не виборсатися
з носа нюшливого.

Отой годинник
підставить ногу часові,
коли він увечері підбігатиме.

Ніч утягується в під'їзд,
неначе порожнеча у пляшку,
і вчорашня книжка,
прочитана над прірвою,
має незайвим крилом.

А взагалі, то тільки здається,
що радість шукає пари, поради й ради.

Пси перестрибують через власні язики,
хоч їх очі ще зранку
продають себе зорям.

І щока торкнеться щоки,
нібито немає іншого способу
виявити присутність,
що на межі відсутності.

І сльоза скотиться
до чужих уст,
нібито всі вуста
належать прощанню.

Неминуче стається те,
що станеться лише раз.

XXII МОРЕНА II

Льодовик наступав на п'яти,
шттовхав у плечі,
збивав з ніг,
волочив...
Не витримували навіть скелі.
Коли відступив —
під серцем світу
ворухнулася
доля нових народжень.
То — морена.

XXIII ПОПЕРЕДНЄ СЛОВО

Хмара — як розірвалася.
І прийшла на землю злива.
І було в ній більше води, аніж зливи.

Беремося зшивати хмару білими нитками поспіху;
Забувши про годинники, затуляємо її просто руками;
Летимо з пластмасовими відрами мірок;
Збігшися звідусюди під чорну парасоллю переляку,
гарячково гортаємо «Тіні забутих предків» —
десь там повинен бути Затамовувач дощу;
Мокрі від метання прихилиємося до найближчого муру,
Чусмо: визріває непереможне бажання
зустріти зливу серцем;
Вимагаємо пророчого грому, що цього разу
заледве чи й розтуляв уста;
Вимагаємо блискавиць, котрі, мов огненні палиці,
разитимуть не нас, і на які можна зіпертися
згодом.

Але злива вщухає.
Крізь розпанахану хмару показується сонце,
і його золота борода виглядає так
непророче.

Перша вода збігає ручаями до моря;
Дивуємося, що є в нас море, якого
не занечистити.

Друга вода покvapливо напуває дерева й рослини;
Дивуємося, що вони хочуть пити.

Третя вода по вінця наливає наші відра;
Дивуємося, що є в нас відра і є вода.

Четверта вода..
Але ж то тільки краплина, дарма що в ній
одбивається світ?..

XXIV

Ще не все.
І навіть не ще..

Про автора

Богдан Смоляк народився (27 вересня 1952 р.) й живе в надбужанському містечку Кам'яниці-Бузькій. Філолог-україніст. Працює у Львові – редактором і видавцем художньої, літературно-критичної та історико-просвітницької літератури, кількох часописів. Автор книжки лірики «Словник мовчання» (Львів, «Логос», 1995), готових до друку збірок поезій, малої та «середньої» прози й літературно-мистецької есеїстики, а також багатьох «літпроцесівських» ініціатив.

ЗМІСТ

I. Інтермеццо	5
II. Проблема дороги	6
III. Таємниця болю	9
IV. Обікрадений	11
V. Без годинника	14
VI. Прощання	15
VII. Нехай кінць плаче	17
VIII. Неймовіра	18
IX. «Повергнений тими, хто мав би окрилити...»	21
X. Схлипи	22
XI. «Кімната, у якій не спалахує світло...»	23
XII. «сніг потрапляє просто у кров»	24
XIII. Із коментарів	25
XIV. Зброя лівої руки	26
XV. Поборення прапорів	27
XVI. Уступи	28
XVII. Розмови зі словом	35
XVIII. Печаль на люди вийшла	37
XIX. Ремарки	40
XX. «Підняв яблуко...»	47
XXI. Інтермедія	48
XXII. Морена II	50
XXIII. Попереднє слово	51
XXIV. «Ще не все»	53
Про автора	54

Літературно-художнє видання

Смоляк Богдан Федорович

Дерево, що крокує

Прозопоезії

Книжка видана в авторській редакції
Художник Борис Дроботюк
Верстка Клим Коведа
Відповідальний за випуск Роман Скиба

Видавництво "Сполом"
79008, Львів, пл. Ринок, 18.
тел./факс: (0322) 72-27-77
E-mail: spolom@mail.lviv.ua

Здано на складання 14.07.2000.
Підписано до друку 25.12.2000. Формат 60/84/16.
Гарнітура Journal. Папір офсетний №1.
Друк офсетний. Ум. друк. арк. 1,98.
Обл. вид. арк. 1,4. Наклад 1000 прим.
Зам. 35-1.

Надруковано з готових діапозитивів
на ЛДКФ "Атлас"
79005, м. Львів, вул. Зелена, 20.

Смоляк Б.Ф.

С51 Дерево, що крокує. - Львів: В-во «Сполом», 2001 - 56 с.
ISBN 966-7445-32-1

Друга книжка Богдана Смоляка "Дерево, що крокує" -
полотно світобуття, написане у нетрадиційному для
автора стилі.

Для широкого кола читачів.

ББК 84-Укр-6